

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(Κ.Ε.Ε.Π.Ε.Κ.)

Ε' Πανελλήνιο Συνέδριο
με διεθνή συμμετοχή

ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Τόμος Β'

Επιμέλεια:
Αθανάσιος Τριλιανός, Ιγνάτιος Καράμηνας

- Κεντρικό Κτήριο Πανεπιστημίου Αθηνών (*Αίθουσα Τελετών*)
- Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών (*Αμφιθέατρο AULA*)

ΑΘΗΝΑ, 26, 27, 28 Νοεμβρίου 2004

© 2005: KENTRO EREYNAΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ.)

ISBN set 960-88357-2-0
ISBN 960-88357-4-7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	15
Οργανωτική Επιτροπή	17
Επιστημονική Επιτροπή	18
Γραμματεία Συνεδρίου	20
 Εναρκτήρια Προσφώνηση - Χαιρετισμός από τον Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κ. Δημοσθένη Ασημακόπουλο	21
Εισαγωγή στην προβληματική του Συνεδρίου από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου και Πρόεδρο του Π.Τ.Δ.Ε., Καθηγητή κ. Αθανάσιο Τριλιανό.....	24

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση

Εμμανουήλ Φυριππής - Χριστίνα Γεωργοπούλου - Βάια Μανώλη Γεώργιος Παπαδημητρίου, <i>Η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση σε μαθήματα διδασκαλίας του Δημοτικού Σχολείου: Το χθες και το σήμερα</i>	27
Νικόλαος Ουδατζής, <i>Η διασύνδεση και οι στρατηγικές των πολιτικών απασχόλησης με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της τελευταίας δεκαετίας στο πλαίσιο μιας υπερεθνικής ένωσης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i>	34
Μαρία Ματοπούλου, <i>Ευρωπαϊκή διάσταση και υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Από τον Σίσυφο στον Δευκαλίωνα και την Πύρρα</i>	45
Ειρήνη Κανακουσάκη, <i>Ο επαναπροσδιορισμός της διάστασης του ανθρωπισμού στην ευρωπαϊκή εκπαίδευση της ύστερης νεωτερικότητας</i>	54

ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Ιωάννης Παπαδάτος, *Μύθοι και πραγματικότητα για τη δυσλεξία* 54

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Παιδαγωγική και Σχολεία στην Ύστερη Νεωτερικότητα

Σπύρος Πανταζής, <i>Η εποχή του μεταμοντέρνου και οι προκλήσεις</i> για την Παιδαγωγική	53
Γεώργιος Καψάλης, <i>Ολιγοθέσια και πολυθέσια δημοτικά σχολεία – Μύθος και πραγματικότητα</i>	93
Βασιλική Αλεξογιαννούπολου, <i>Ο διευθυντής ως παράγοντας παρακίνησης του διδακτικού προσωπικού στη σχολική μονάδα</i>	103

Σύγχρονες Διδακτικές Προσεγγίσεις

Φώτιος Κούσουλας, <i>Η επίδραση της διαθεματικής διδασκαλίας στην αποκλί- νουσα δημιουργική έκφραση των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου</i> 111	
Δώρα Ψυχιά, <i>«Το μάθημα της ζωής» στα πλαίσια μιας σχολικής τάξης</i> 120	
Ανδριανός Μουταβελής - Άννα Θώδη, <i>Η εφαρμογή του εκπαδιευτικού μοντέλου της απόσυρσης (withdrawal program) σε σχέση με την αυτοεκτίμηση των μαθητών</i>	128

Ψυχοκοινωνικά Προβλήματα Μαθητών

Κωνσταντίνα Λιόλιου, <i>Αντιλήψεις και στάσεις των μαθητών για το θάνατο – Η παρέμβαση της εκπαδιευτικής κοινότητας</i>	137
Παναγιώτης Ράντος, <i>Το παιδί του εκπαδιευτικού στην τάξη του</i>	145
Μαρία Κυπριωτάκη - Μαρία Γεωργιάδη, <i>Παράγοντες που προκαλούν άγχος σε γονείς παιδιών με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση – Στρατηγικές αντιμετώπισης του άγχους και στήριξης της οικογένειας</i>	153

Εκπαίδευσην Εκπαιδευτικών – Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική

Γεωργία Μπαλαούρα, <i>Η διαδικασία της Μπολόνια και οι πολιτικές του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Πανεπιστήμια – Σύγκλιση ή απόκλιση;</i>	163
Μιχάλης Γεωργιάδης, <i>Η χρήση της Νέας Τεχνολογίας στο πλαίσιο της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών: Το παράδειγμα του προγράμματος του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Αγγλίας</i>	171

**Προγράμματα Σπουδών – Μαθησιακή Διαδικασία
και Ευρωπαϊκή Ταυτότητα**

Ευαγγελία Κάυκούλα, Οι απόψεις των δασκάλων για τα δομικά στοιχεία του αναλυτικού προγράμματος	179
Βασιλική Παπαδοπούλου, Η δυνητική πραγματικότητα στη μαθησιακή διαδικασία	187
Ιωάννα Χαλκιά, Ευρωπαίος πολίτης, ευρωπαϊκή ταυτότητα και ο ρόλος της εκπαίδευσης	195

ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Hansjosef Buchkremer, <i>Lernen und Lehren in der Wissensgesellschaft</i> <i>Einleitung: Bedenkliches und Begriffliches</i>	203
--	-----

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Διασφάλιση και Βελτίωση της Ποιότητας της Εκπαίδευσης
Ιωάννης Κεκές, Η χρήση «Λεξιλογίου» από τις επιστήμες

της πολυπλοκότητας και του χάους στη μελέτη των σύγχρονων
εκπαιδευτικών συστημάτων: Μια συστηματική κυβερνητική προσέγγιση 216

Ηρώ Μυλωνάκου, Στρατηγική αξιοποίηση του κοινωνικού Marketing για
την ενδυνάμωση της σχέσης σχολείου και οικογένειας 224

Σουζάννα-Μαρία Νικολάου, Συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη λήψη
αποφάσεων για θέματα κοινωνικής συμπεριφοράς (θεωρητικές
προσεγγίσεις, ερευνητικά δεδομένα, προτάσεις) 236

Κατερίνα Πλακίτση - Βασίλης Κόκκοτας, Κριτική θεώρηση των επιστημο-
λογικών προσεγγίσεων της φύσης της επιστήμης στα σύγχρονα
εκπαιδευτικά συστήματα – Ανάδειξη των επιστημολογικών προσεγγίσεων
στις πεποιθήσεις και στις πρακτικές Νηπιαγωγών και Δασκάλων 246

**Απόψεις και Πρακτικές για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση
της Διδασκαλίας**

Φωτεινή Σταυρίδου - Δόμνα Κακανά, Εικονογράφηση σχολικών βιβλίων:

Όταν οι εικόνες δημιουργούν προβλήματα 254

Ρέα Κακάμπουρα-Τίλη, Ο λαϊκός πολιτισμός ως πεδίο διαπολιτισμικής
εκπαίδευσης – Μια διδακτική πρόταση 267

Αναστασία Μεταξά - Σταυρούλα Καλδή, Σύγχρονη τέχνη στην Πρωτοβάθμια
Εκπαίδευση: Σχεδιασμός και υλοποίηση ενός πρότυπου προγράμματος..... 275

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ισότητα Ευκαιριών στην Εκπαίδευση

Δήμητρα Κογκίδου, Η παράμετρος του φύλου στην αξιολόγηση της διδασκαλίας των πανεπιστημιακών	286
Ιωάννης Έξαρχος - Ιωάννης Χατζηγεωργίου, Παιδαγωγική του σχολικού εγχειρίδιου: Μια κοινωνιοπολιτισμική ανάλυση.....	294
Ευαγγελία Κανταρτζή - Κωνσταντίνος Ανθόπουλος, Γυναίκες εκπαιδευτικοί και θέσεις εξουσίας – Φράγματα φύλου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.....	303
Αναστασία Αναστασάκη, Ο λόγος των ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, όπως αποτυπώνεται στα γλωσσικά εγχειρίδια της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου και στο Γ' μέρος των Ανθολογίων κατά την περίοδο 1974-2001	314

Σχολική Ψυχολογία και Εκπαιδευτική Συμβουλευτική

Natalie N. Politikos - Μαρία Ντοροπούλου - Achilles N. Bardos, Χρήση προβολικών τεχνικών στη σχολική ηλικία	322
Νικόλαος Τσακιράκης - Ήλιας Παπαρούνας, Αυτοεκτίμηση και εκπαίδευση: Οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο ρόλος των εκπαιδευτικών.....	329
Ιωάννα Μάνου, Συμβουλευτική με τους γονείς: Τύποι γονέων, η χρισή τομή και συγκεκριμένα περιστατικά άστοχων συμπεριφορών των γονέων....	337
Ιωάννα Ντέρη, Κριτική προσέγγιση της παρουσίασης του ρόλου των φύλων κατά την εφηβική ηλικία μέσα στο εγχειρίδιο του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού της Γ' τάξεως Γυμνασίου «Ετοιμάζομαι για τη zωή» (ΟΕΔΒ, 2001)	346

Εκπαίδευση Παιδιών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες:

Προγράμματα και Τεχνικές Αντιμετώπισης Βασίλης Κουρμπέτης - Φλώρα Σαββαλίδου, Εκπαιδευτικοί διερμηνείς ελληνικής νοηματικής γλώσσας: Η συνεκπαίδευση κωφών μαθητών είναι στα χέρια τους	355
Κώστας Χρηστάκης, Το οργανωτικό σχήμα της εκπαίδευσης των παιδιών με δυσκολίες: Τάσεις και προοπτική	363
Όλγα Ημέλλου - Αριστείδης Χαρούπιας, Ο ρόλος του παιδαγωγού του τμήματος ένταξης στην ποιοτική αναβάθμιση των διαδικασιών ανίχνευσης/αναγνώρισης και υποστήριξης των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες	372

Γεώργιος Τσομπανίδης, *Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τις στρατηγικές που βοηθούν αποτελεσματικά τους μαθητές με διαταραχή ελειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) να αναπτύξουν δεξιότητες μελέτης* 381

Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση

Αναστασία Παμουκτσόγλου, *Η αξιολόγηση και Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ): Ατομικός φάκελος αξιολόγησης*.... 388
Θωμάς Μπαμπάλης - Ελένη Οικονομοπούλου, *Μονογονεϊκότητα: Η επιδρασή της στη σχολική επίδοση του παιδιού*..... 397
Δημήτρης Θεοχάρης, *Σε χρόνο παραπατικό και ενεστώτα – Εκπαίδευτική αξιολόγηση, παραδοχές και βασική επιχειρηματολογία* 406
Μιχάλης Κασούτας, *To μοντέλο αξιολόγησης της στοχαστοκριτικής σκέψης: Παρουσίαση - αποτελέσματα έρευνας* 414

ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Δημήτρης Ματθαίου, *Οι προκλήσεις της ύστερης νεωτερικότητας και ο μετασχηματισμός των εκπαιδευτικών αξιών* 422

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Απόψεις και Πρακτικές για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση της Διδιδασκαλίας των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση
Χαράλαμπος Μουζάκης - Αριστοτέλης Ράπτης, *Η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση:*
Οι δυνατότητες, οι τάσεις και η σύγχρονη προβληματική 431
Γεώργιος Αλεξανδράτος - Αθανασία Ράπτη, *Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: Νέες δυνατότητες και προοπτικές* 440
Δημήτριος Μητάκος, *Ένταξη των νέων τεχνολογιών στο Δημοτικό Σχολείο: Ανασχεδιασμός του προγράμματος σπουδών και υποστηρικτική μεθοδολογία* 449
Ιγνάτιος Καράμηνας, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη διευρυμένη της μορφή: Σχέδιο εργασίας με την αξιοποίηση του διαδικτύου στα πλαίσια του μαθήματος της Γεωγραφίας της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου*..... 457

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Απόψεις και Πρακτικές για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση της Διδασκαλίας των Μαθηματικών

Ιωάννης Φύκαρης, Η διδακτική των μαθηματικών στο Δημοτικό Σχολείο βάσει της διαθεματικής προσέγγισης	467
Ιωάννης Παναγάκος, Διαθεματικές δραστηριότητες για τον εμπλουτισμό της έννοιας του αριθμού.....	476
Θωμάς Κοτοπούλης, Η μαθηματική εκπαίδευση των μικρών παιδιών: Προϋποθέσεις για μια αποτελεσματική διδασκαλία των βασικών μαθηματικών εννοιών στην πρώιμη παιδική ηλικία.....	484
Βασιλική Μάνου, Δραστηριότητες για κατανόηση της έννοιας του αριθμού από τα παιδιά.....	492

Απόψεις και Πρακτικές για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση της Διδασκαλίας των Φυσικών Επιστημών

Παναγιώτης Κόκκοτας, Η μάθηση και η διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών στο Δημοτικό Σχολείο στην εποχή της μεταγνώσης ως ζητούμενο στο πλαίσιο της φύσης της επιστήμης	498
Ιωάννης Βλάχος - Μίρων Μαυρογιαννάκης - Ευθύμιος Σταμούλης, Αποκαλύπτοντας τις οπικές απάτες – Μια πρόταση για την ανιμετώπιση των επιστημολογικών αντιλήψεων των μαθητών σχετικά με την αλήθεια των αισθήσεων	508
Παναγιώτης Πήλιουρας - Ιωάννα Δελή, Η μονοφωνική και διαλογική λειτουργία της γλώσσας κατά τη διάρκεια του μαθήματος των Φυσικών Επιστημών στο Δημοτικό Σχολείο.....	517
Κατερίνα Μαλαμίτσα - Δημήτρης Αλεξόπουλος - Γιώργος Μαντάς Μαρία Παλαμαρά - Παναγιώτα Παναγιωτάκη, Η διαθεματικότητα και η διαπολιτισμικότητα ως άξονες στη μελέτη του περιβάλλοντος στο Δημοτικό Σχολείο.....	525

Απόψεις και Πρακτικές για το Σχεδιασμό και την Υλοποίηση της Διδασκαλίας της Λογοτεχνίας

Τζίνα Καλογήρου, Διάλογοι κειμένων / διάλογοι αναγνωστών: Διδακτικοί προβληματισμοί για το μάθημα της Λογοτεχνίας στο σχολείο του 21ου αιώνα	533
Αφροδίτη Καποθανάση, Από τα «παιχνίδια» του Breton στο «σουρεαλισμό» των παιδιών. Αξιοποίηση των σουρεαλιστικών παιχνιδιών στη διδακτική πράξη	542

Ξεστής Γεργατσούλης, Η ανατρεπτική δύναμη του αστείου και η παιδαγωγική του αξία.....	550
Ψαρθά Κατσαρίδου, Η διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας με τη χρήση της μεθόδου της δραματοποίησης: Μια εναλλακτική πρόταση	559

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Ποιότητα και Προγράμματα Εκπαίδευσης

Σημήτριος Ζυμπίδης - Μαρία Χιονίδου-Μοσκοφόγλου, Κριτήρια αξιολόγησης και προτάσεις για τη βελτίωση των δειγμάτων εκπαιδευτικού λογισμικού που υποβλήθηκαν προς αξιολόγηση για τα Μαθηματικά της Γ' και Δ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου	567
Τεωργιά Μαρκέα, Μετρώντας την ανάπτυξη της μουσικής γνώσης στους μαθητές του ελληνικού Δημοτικού Σχολείου	578

Πανεπιστήμιο - Έρευνα - Κατάρτιση

Βιλλή Στελλάκου - Αναστασία Πατούνα - Μανόλης Κουτούζης Άλκηστη Βερέβη - Ευαγγελία Θωμαδάκη, Αρχική κατάρτιση και πρόσληψη εκπαιδευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	586
Χριστίνα Μίλεση - Βασιλική Πασχαλιώρη, Η «συμμετοχική παρατήρηση» ως μεθοδολογικό εργαλείο ποιοτικής ανάλυσης στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα	596
Ζασιλική Παππή, Το Πανεπιστήμιο ως οργανισμός μάθησης: Η απόδοση λόγου στην ακαδημαϊκή διδασκαλία.....	606

Καινοτόμες Διδακτικές Προσεγγίσεις

Αρχοντία Λιάκου, Το Σχέδιο Εργασίας στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο. «Ταξίδι με τον Πήγασο στον κόσμο».....	614
Καλυψώ Μιχαλακάκη, Μορφές παραγωγικής δραστηριότητας στον Πειραιά (1850-1900) - εργοστάσια, θέσεις εργασίας, αντικείμενο: Μια διδακτική πρόταση στην Ιστορία για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.....	620
Στέλλα Πρωτονοταρίου - Πέτρος Χαραβίτσιδης, Προσωπική και κοινωνική εκπαίδευση των μαθητών – Ένα πρόγραμμα Αγωγής Υγείας	631
Σπυρίδων Πετρίτης, Θέατρο και παραμύθι στο σύγχρονο Δημοτικό Σχολείο	639

Σύγχρονα Διδακτικά και Διαγνωστικά Μέσα	
στην Εκπαίδευση των ΑΜΕΑ	
Ελένη Καρασαβίδου, Πώς η νέα τεχνολογία επιδρά στη διδασκαλία	
των ΑΜΕΑ 54	
Χριστιάνα Αδαμοπούλου, Ο ρόλος της μουσικής στην Ειδική Αγωγή:	
Εκπαίδευση ή θεραπεία; 55	
Πέτρος Καψωμενάκης, Μαθησιακές δυσκολίες –	
Διάγνωση και αντιμετώπιση 56	
Πολυπολιτισμικότητα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	
Δήμητρα Μακρή, Διδακτικές στρατηγικές για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση 57	
Δημήτρης Λαθούρης, Πολυπολιτισμικότητα και Φυσικές Επιστήμες:	
Μια νέα διάσταση στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών 58	
Βικτωρία Ζολώτα - Σοφία Συνοδινού - Νικόλαος Χριστοδούλου, Η συμβολή	
της ανάλυσης λόγου στην αξιοποίηση του αφηγηματικού λόγου	
στα πλαίσια μιας πολυ-σημειωτικής προσέγγισης της περιβαλλοντικής	
εκπαίδευσης 58	
Συμπεράσματα Συνεδρίου – Κλείσιμο Εργασιών από τον Πρόεδρο	
της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου και Πρόεδρο του Π.Τ.Δ.Ε.,	
Καθηγητή κ. Αθανάσιο Τριλιανό, και τον Πρόεδρο της Επιστημονικής	
Επιτροπής του Συνεδρίου, Καθηγητή κ. Εμμανουήλ Κολιάδη 63	
ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ (POSTERS) 703	

Η εφαρμογή του εκπαιδευτικού μοντέλου της απόσυρσης (withdrawal program) σε σχέση με την αυτοεκτίμηση των μαθητών

Αδριανός Μουταβελής

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Άννα Θώδη

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Εισαγωγή

Αυτοαντίληψη - αυτοεκτίμηση και σχολική ικανότητα

Ο εαυτός αποτελεί μια σύνθετη εννοιολογική κατασκευή που περιλαμβάνει γνωστικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές πτυχές. Εμπεριέχει δυο βασικές συνιστώσες, την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμηση, αναφορικά με τις οποίες έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί πλήθος όρων, ορισμών και ερμηνειών. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η αυτοαντίληψη αποτελεί τη γνωστική πλευρά της αυτογνωσίας, ενώ η αυτοεκτίμηση αντιπροσωπεύει τη συναισθηματική πλευρά και δείχνει το βαθμό στον οποίο το άτομο αποδέχεται και επιδοκιμάζει τον εαυτό του (Λεονταρή, 1996: 81). Πολλές φορές οι έννοιες χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Η αυτοαντίληψη, σύμφωνα με τον R. Burns (1982), αποτελεί μια δήλωση ή μια περιγραφή του ατόμου, ανεξάρτητα από το κατά πόσο η γνώση είναι σωστή ή λανθασμένη, βασισμένη σε αντικειμενικά στοιχεία ή σε υποκειμενική γνώμη. Στη συνέχεια, ο James (1890/1963) θεωρεί ότι η συνολική, σφαιρική άποψη περί της αξίας μας ως ατόμων ξέχωρα από τις αυτοπεριγραφές και τις αυτοαξιολογήσεις στους διάφορους τομείς της ζωής μας και της προσωπικότητάς μας αποτελεί την αυτοεκτίμησή μας (Μακρή-Μπότσαρη, 2001a: 21).

Μιλώντας για τα μοντέλα έννοιας εαυτού, θα πρέπει να πούμε ότι ιστορικά τα πρώτα, όπως αυτά που προτείνουν οι Coopersmith (1967) και Rosenberg (1986), είναι μονοδιάστατα. Δεν εμφανίζουν τη διαφοροποίηση του υποκειμένου ως προς τη σημασία που δίνει σε κάθε επιμέρους παράγοντα της ζωής του, όπως και το γεγονός ότι ανάλογα με την ηλικία του, την ωρίμαση, τις εμπειρίες του, δημιουργεί διαφορετικές επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης. Έτσι, υπήρξε ανάγκη να δημιουργηθούν πολυπαραγοντικά μοντέλα, όπως αυτά των Shavelson,

Αδριανός Μουταφελής - Άννα Θώδη
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΥΡΣΗΣ & Η ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Hubner, Stanton (1976) και αυτό της Harter (1983). Συγκεκριμένα, η Harter (1983) πρότεινε ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο, το οποίο αναφέρεται σε επιμέρους τομείς αυτοαντίληψης που αυξάνουν σε αριθμό με την πάροδο της ηλικίας και έναν επίσης ζεχωριστό τομέα αυτοεκτίμησης.

Όλα τα μονοδιάστατα μοντέλα εαυτού με ερωτήσεις, καθώς και τα πολυδιάστατα με διακριτούς παράγοντες αυτοαντίληψης, προτάσσουν τη σπουδαιότητα της σχέσης της αυτοαντίληψης-αυτοεκτίμησης με τη σχολική ικανότητα και επίδοση. Έρευνες αναφέρουν ότι οι παραπάνω μεταβλητές παρουσιάζουν θετική συνάφεια (Coopersmith, 1959; Piers & Harris, 1964; Stenner & Katzenmeyer, 1976: 270-273).

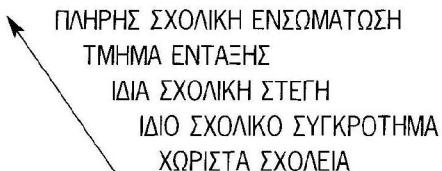
Από την άλλη, η σχολική ηλικία αποτελεί ορόσημο στην ζωή του ατόμου, που πλέον ξεφέύγει από τα στενά πλαίσια του οικογενειακού περιβάλλοντος διευρύνοντας τον κοινωνικό του περίγυρο. Το παιδί πιθανόν να έχει έρθει σε επαφή μέχρι τώρα με το σχολικό περιβάλλον του νηπιαγωγείου. Όμως τώρα στο δημοτικό σχολείο τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Τώρα, οι απαιτήσεις του περιβάλλοντος απέναντι του έχουν μεγιστοποιηθεί. Το παιδί βρίσκεται σε ένα χώρο όπου υφίσταται ανταγωνισμός μεταξύ των συμμαθητών του, ένα πλαίσιο αυτηρότερου προγράμματος, καθώς και γνωστικό αντικείμενο υψηλών απαιτήσεων. Επίσης, ο κύκλος των Σημαντικών Άλλων (significant others), που αποτελεί αξιόλογη πηγή πληροφόρησης για τον εαυτό του παιδιού, διευρύνεται πέρα από το στενό οικογενειακό πλαίσιο για να συμπεριλάβει και τους δασκάλους (Dragonas, 1983). Έτσι, το σχολείο πλέον θα διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση θετικής ή μη αυτοαντίληψης - αυτοεκτίμησης.

**Η εφαρμογή του εκπαιδευτικού μοντέλου της απόσυρσης
(withdrawal program) στη χώρα μας**

Αν θέλαμε να μοντελοποιήσουμε το βαθμό σχολικής ενσωμάτωσης σε επίπεδα, θα λέγαμε ότι στο κατώτερο σημείο βρίσκεται το ειδικό σχολείο που λειτουργεί σε διαφορετικούς χώρους σε σχέση με το κοινό. Στο επόμενο επίπεδο βρίσκεται η μονάδα ειδικής αγωγής που συστεγάζεται με κοινό σχολείο. Στην παραπάνω βαθμίδα ανήκει η μονάδα εκείνη που λειτουργεί μέσα στο κοινό σχολείο, με τους μαθητές της να παρακολουθούν όλες ή σχεδόν όλες τις ώρες μέσα σ' αυτήν. Επόμενο επίπεδο είναι αυτό του Τμήματος Ένταξης, που λειτουργεί σαν πρόγραμμα απόσυρσης (withdrawal program) μέσα στο συνηθισμένο σχολείο, με μαθητές που παρακολουθούν μερικές μόνο ώρες την εβδομάδα. Στο τε-

ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

λευταίο επίπεδο βρίσκεται η πλήρης σχολική ενσωμάτωση, όπου οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν πρόγραμμα παρέμβασης από τον εκπαιδευτικό της κοινής τάξης, χωρίς καμία παρέκκλιση από τα πλαίσια του γενικού προγράμματος της τάξης (Πολυχρονοπούλου, 2001: 99-104).

Σκοπός σε κάθε περίπτωση δεν είναι απλώς η χωροταξική ενσωμάτωση των παιδιών αλλά και η διδακτική και κοινωνική. Με τον καινοτόμο για τα δεδομένα νόμο 1586 του 1985 γίνεται μια σοβαρή προσπάθεια ανάπτυξης της Ειδικής Αγωγής. Η Ειδική Αγωγή αποτελεί και νομικά πλέον τμήμα του εκπαιδευτικού μας συστήματος και υποχρέωση της πολιτείας. Τότε έχουμε την πρώτη ίδρυση Ειδικών Τάξεων μέσα σε συνηθισμένα σχολεία, που με το Ν. 2817/2000 άρθρο 5 παρ. 1 θα μετονομαστούν σε Τμήματα Ένταξης. Στηρίζονται στη διαδικασία του «μοντέλου απόσυρσης». Συγκεκριμένα, η φοίτηση στο Τμήμα Ένταξης είναι κατά κανόνα μερική, ανάλογη με τις μαθησιακές δυσκολίες που παρουσιάζει κάθε μαθητής. Δηλαδή ένας μαθητής μπορεί να παρακολουθεί π.χ. στα χλωσικά μαθήματα μερικές ώρες την ημέρα ή και την εβδομάδα, για ένα διάστημα μικρό ή μεγάλο ή και ολόκληρο το σχολικό έτος, μέχρι που να ξεπεράσει τις δυσκολίες του, ενώ παράλληλα παρακολουθεί το πρόγραμμα της κανονικής του τάξης. Τα Τμήματα Ένταξης επικεντρώνουν και προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά, προσφέροντας ενισχυτική και κυρίως επανορθωτική διδασκαλία στα μάθημα της Γλώσσας και των Μαθηματικών.

Υποθέσεις

Βασικός στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση του επιπέδου της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης των μαθητών της Ε' και Στ' τάξης Δημοτικού που φοιτούν και σε Τμήμα Ένταξης σε σχέση με τους συμμαθητές τους που φοιτούν μόνο στη κοινή τάξη. Η υπόθεσή μας ήταν ότι οι εν λόγω μαθητές που φοιτούν πα-

Αδριανός Μουταβελής - Άννα Θώδη
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΥΡΣΗΣ & Η ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

ράλληλα και σε Τμήμα Ένταξης είχαν χαμηλότερες τιμές αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης σε σχέση με το υπόλοιπο δείγμα της έρευνάς μας. Διότι τα παιδιά με μαθησιακά προβλήματα, λόγω των συνεχών αποτυχιών στο σχολείο, κινδυνεύουν να διαμορφώσουν μια αρνητική αυτοαντίληψη (Λεονταρή, 1996). Αναμέναμε να εμφανιστούν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις στις τιμές μεταξύ των δύο ομάδων, με μειωμένες τις τιμές των παιδιών που φοιτούν και σε Τμήμα Ένταξης, σε όλους τους διακριτούς παράγοντες αυτοεκτίμησης, όπως αυτοί καθορίζονται από το μοντέλο εαυτού της Harter.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες - Ερωτηματολόγιο

Η έρευνα είχε ως αντικείμενο τους μαθητές της Ε' και της Στ' τάξης του δημοτικού σχολείου.

Το δείγμα περιλάμβανε 223 μαθητές. Εκ των υστέρων αφαιρέθηκαν από το αρχικό σύνολο 9 ερωτηματολόγια ως άκυρα. Από το σύνολο, οι 46 μαθητές φοιτούσαν και σε Τμήμα Ένταξης, ενώ οι 168 παρακολουθούσαν μόνο την κοινή τάξη.

Οι μαθητές κατανέμονταν 102 στην Ε' τάξη και 112 στην Στ' τάξη.

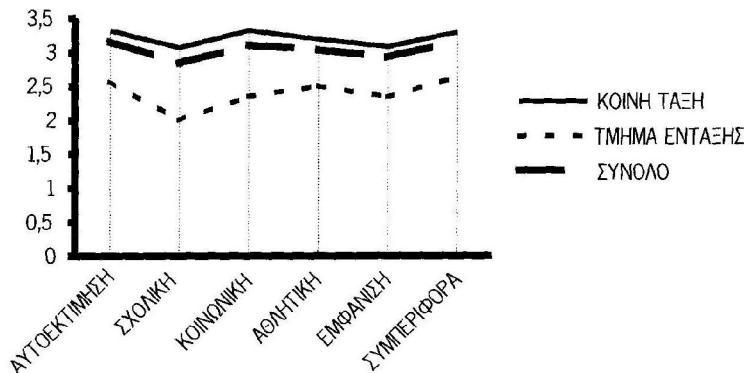
Για τους σκοπούς της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε το Πώς Διντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό Μου II (ΠΑΤΕΜ II) που στηρίζεται στο Self-Perception Profile for Children (Harter 1985). Αφορά μαθητές της Δ', Ε' και Στ' τάξης, ηλικίας περίπου 10 έως 12 ετών και αποτελεί ένα από τα πλέον αξιόπιστα ψυχομετρικά εργαλεία για την αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση (Μακρή-Μπότσαρη, 2001β).

Αποτελέσματα

Εξετάσαμε τους μέσους όρους του δείγματος όσον αφορά το βασικό ερώτημα της έρευνάς μας, δηλαδή, αν και κατά πόσο υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ αυτοαντίληψης - αυτοεκτίμησης των παιδιών που φοιτούν σε Τμήμα Ένταξης σε σχέση με τα παιδιά που παρακολουθούν μόνο την κοινή τάξη.

Οι τιμές που αφορούν τα παιδιά της κοινής τάξης εμφανίζονται να είναι σημαντικά μεγαλύτερες από τις ανάλογες τιμές των παιδιών που φοιτούν και σε Τμήμα Ένταξης, όπως εμφανίζεται στο παρακάτω πίνακα:

ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕΣΩΝ ΟΡΩΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ							
Κλίμακες ερωτηματολογίου ΠΑΤΕΜ II							
		Σχολική	Κοινωνική	Αθλητική	Εμφάνιση	Συμπεριφορά	Αυτοεκτίμηση
Κοινή Τάξη	M.O.	3,3226	3,0702	3,3155	3,1857	3,0786	3,2952
	N	168	168	168	168	168	168
	$\sigma(s)$,4859	,6460	,6273	,6383	,6298	,5571
Τμήμα Ενταξης	M.O.	2,5696	2,0000	2,3478	2,5000	2,3348	2,6261
	N	46	46	46	46	46	46
	$\sigma(s)$,5232	,5797	,6778	,5914	,5318	,6728
Σύνολο	M.O.	3,1607	2,8402	3,1075	3,0383	2,9187	3,1514
	N	214	214	214	214	214	214
	$\sigma(s)$,5823	,7697	,7512	,6878	,6816	,6441

Για την επιβεβαίωση της θέσης, όσον αφορά τη στατιστική σημαντικότητα των Μέσων Ορών Κοινής Τάξης ως προς το Τμήμα Ένταξης, προχωρήσαμε σε περαιτέρω μονοπαραγοντική ανάλυση των δεδομένων με τη μέθοδο της ανάλυσης διακύμανσης One-way Anova. Ως ανεξάρτητη μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε η φοίτηση ή όχι σε Τμήμα Ένταξης, ενώ εξαρτημένες θεωρήθηκαν οι κλίμακες του ερωτηματολογίου. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης συνηγορούν με την πρώτη εκτίμησή μας. Η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής επί των εξαρτημένων βρέθηκε στατιστικά σημαντική με πιθανότητα $p < 0,001$, όπως εμφανίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Αδριανός Μουταφελής - Άννα Θώδη
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΥΡΣΗΣ & Η ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

ANOVA ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΣΩΝ ΟΡΩΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ		
Επιμέρους κλίμακες		
Γενική Αυτοεκτίμηση	[F(1,212)=83,892	p<0,001] Sig.,000
Σχολική ικανότητα	[F(1,212)=103,394	p<0,001] Sig.,000
Σχέσεις με τους συνομηλίκους	[F(1,212)=82,974	p<0,001] Sig.,000
Αθλητική ικανότητα	[F(1,212)=42,964	p<0,001] Sig.,000
Φυσική εμφάνιση	[F(1,212)=53,634	p<0,001] Sig.,000
Διαγωγή - Συμπεριφορά	[F(1,212)=47,476	p<0,001] Sig.,000

Συμπεράσματα

Σε όλα τα υποκείμενα του δείγματος παρατηρούμε χαμηλότερες τιμές στην κλίμακα της «Σχολικής ικανότητας». Όμως στους μαθητές των Τμημάτων Ένταξης, όπως ήταν αναμενόμενο, οι τιμές αυτές είναι ακόμα πιο χαμηλές και επιπλέον έχουμε, σε σχέση με την ομάδα των παιδιών της συνήθους τάξης, μεγαλύτερες αναλογικά διαφοροποίησεις της «Σχολικής ικανότητας» σε σχέση με τις υπόλοιπες επιμέρους κλίμακες. Δεν είναι όμως αισιόδοξο το γεγονός ότι η διαφοροποίηση εμφανίστηκε σε όλες τις επιμέρους κλίμακες και όχι μόνο σ' αυτή της «Σχολικής ικανότητας». Με άλλα λόγια, παιδιά που φοιτούν σε Τμήματα Ένταξης παρουσιάζουν χαμηλότερες τιμές αυτοαντίληψης - αυτοεκτίμησης σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά ακόμα και στις «Σχέσεις με τους συνομηλίκους», στην «Αθλητική ικανότητα», στη «Φυσική εμφάνιση», στη «Διαγωγή - Συμπεριφορά» και στη «Γενική αυτοεκτίμηση». Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν προηγούμενες έρευνες (Dragonas, 1983; Μακρή-Μπότσαρη, 2001a) που υποστηρίζουν ότι η σχολική επίδοση είναι ο ιαχυρότερος παράγοντας πρόβλεψης της αυτοαντίληψης της σχολικής ικανότητας.

Μέσα στα πλαίσια που προτάσσει το ανταγωνιστικό τύπου εκπαιδευτικό μας σύστημα, τα παιδιά χρησιμοποιούν τη σχολική τους επίδοση ως κριτήριο της προσωπικής τους αξίας ή της ικανότητάς τους (Burns, 1982). Από την άλλη, σ' ένα παιδί που η μαθησιακή διαδικασία αποτελεί χρονοβόρα γνωστική επεξεργασία με πολλά λάθη, προκαλείται νοητική κόπωση. Σε συνδυασμό με το ότι οι συμμαθητές του προχωρούν ομαλά, εισπράττοντας την ευχαρίστηση της επιτυχίας, οι συσσωρευμένες ματαιώσεις από τις αποτυχημένες προσπάθειες καταλήγουν στην ανάπτυξη χαμηλής αυτοεκτίμησης: «Δεν είμαι ικανός να τα καταφέρω...».

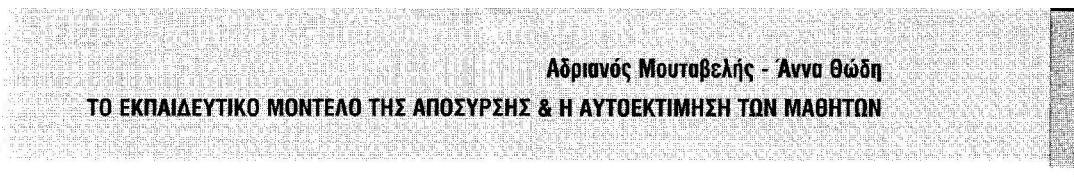
ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Την κατάσταση επιδεινώνει το γεγονός ότι η σχολική αποτυχία συνεπάγεται την απόρριψη από τους Σημαντικούς Άλλους (Λεονταρή, 1996). Ο μαθητής τότε κινδυνεύει να περιορίσει τη δυνατότητα επιτυχίας για οποιαδήποτε μελλοντική μάθηση (Bourcier, 1996). Με άλλα λόγια, αν δεν υπάρξει παρέμβαση, θα παγιωθεί ο φαύλος κύκλος αυτής της ανακυκλωτικής, αυτοανατροφοδοτούμενης αλυσίδας αλληλεπιδράσεων. Η αποστροφή προς τον γραπτό λόγο ή τα Μαθηματικά θα γενικευθεί ως αποστροφή και άρνηση όλης της μαθησιακής διαδικασίας και του σχολικού περιβάλλοντος γενικότερα. Έτσι, δεν είναι παράδοξο να εμφανίζονται γενικότερα στα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες ακόμα και παραβατικές συμπεριφορές, που ξεκινούν σαν άρνηση του σχολικού περιβάλλοντος γενικότερα.

Τα Τμήματα Ένταξης, που αποτελούν τον πυλώνα προσφοράς ειδικής αγωγής κυρίως σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, φαίνεται ότι δεν καταφέρνουν να βελτιώσουν την εικόνα εαυτού των παιδιών. Ο στιγματισμός του παιδιού που αποσύρεται από την τάξη του για να παρακολουθήσει το πρόγραμμα, η παράλληλη ύπαρξη διαφορετικών αναφορών (δύο τάξεων και δύο δασκάλων), που αποτελούν τα μεμπά του προγράμματος απόσυρσης, φαίνεται ότι σαν τελικό αποτέλεσμα ενισχύουν ή τουλάχιστον συντηρούν τη χαμηλή αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η ελπίδα ότι η ενίσχυση του ακαδημαϊκού επίπεδου του παιδιού μέσα από τη φοίτησή του σε Τμήμα Ένταξης θα ενίσχυε παράλληλα και την αυτοεκτίμησή του δεν αποδεικνύεται με τη συγκεκριμένη έρευνα.

Κρίνεται απαραίτητο να επιλέξουμε οργάνωση διδασκαλίας η οποία θα έχει ως απώτερο στόχο να οδηγήσει τα παιδιά στην επανάκτηση θετικής αυτοαντίληψης, στο να γεφυρώσουν τα μαθησιακά τους κενά και στο να καταστούν ικανοί να συμπορεύονται με τους υπόλοιπους μαθητές της τάξης (Ματσαγγούρας, 2001: 160). Έτσι, λοιπόν, η εξατομίκευση της εργασίας στα πλαίσια του προγράμματος της συνίθους τάξης, με την αρωγή ίσως του δάσκαλου Ειδικής Αγωγής για τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, φαίνεται να αποτελεί μια προσφορότερη λύση σε σχέση με το πρόγραμμα απόσυρσης. Ο εκπαιδευτικός εδώ φροντίζει να βιώνουν οι μαθητές του την επιτυχία, διότι με τη θετική ανατροφοδότηση το αυτοσυναίσθημά τους τονώνεται και γίνονται ικανοί να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις-προβλήματα. Στις περιπτώσεις αποτυχίας τούς παροτρύνει να ξαναδοκιμάσουν ακολουθώντας μια άλλη στρατηγική, μέχρι να βρουν τη σωστή λύση (Κολάδης, 2002: 448-449).

Τελειώνοντας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ευρήματα της παρούσας μελέτης εμφανίζουν απλώς μια τάση, αφορούν δε αποκλειστικά το συγκεκριμένο περιορισμένο δείγμα των μαθητών του Λεκανοπεδίου Αττικής και σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται γενίκευσή τους στον ευρύτερο μαθητικό πληθυσμό. Θε-

ωρούμε ότι χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης και μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για διεξοδικότερη έρευνα του θέματος σε πανελλήνια κλίμακα.

Βιβλιογραφία

- Burns, R. (1982), *The self-concept development and education*, Holt, Rinehart & Winston, London.
- Burcier, A. (1996), *Αντιμετώπιση της δυσλεξίας*, Κέδρος, Αθήνα.
- Coopersmith, S. (1959), A method of determining types of self-esteem, *Journal of Abnormal and Social Psychology*.
- Coopersmith, S. (1967), *The antecedents of self-esteem*, Freeman, San Francisco.
- Dragonas, T. (1983), The self-concept of preadolescents in the Hellenic context, Doctoral dissertation, University of Aston, Birmingham.
- Harter, S. (1983), *Developmental perspectives on the self-system*, Wiley, New York.
- Harter, S. (1985), *Manual for the Self-Perception Profile for Children*, University of Denver Press, Denver.
- James, W. (1890 reprint 1963), *The Principles of Psychology*, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Κολιάδης, Ε. (2002), *Γνωστική Ψυχολογία, Γνωστική νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη: Μοντέλο Επεξεργασίας Πληροφοριών*, Αυτοέκδοση, Αθήνα.
- Λεονταρή, Α. (1996), *Αυτοαντίληψη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001α), *Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001β), *Πώς Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό Μου II: Ερωτηματολόγιο για την Αξιολόγηση της Αυτοαντίληψης και της Αυτοεκτίμησης Μαθητών Δ', Ε' & Στ' Δημοτικού*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ματσαγγούρας, Η. (2001), *Σχολική Τάξη*, τόμ. Α', Αυτοέκδοση, Αθήνα.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2001), *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Αυτοέκδοση, Αθήνα.
- Piers, E. & Harris, D. (1964), Age and other correlates of self-concept in children, *Journal of Educational Psychology*.
- Rosenberg, M. (1986), *Conceiving the self*. Robert Krieger Publishing Company, Malabar, Florida.
- Shavelson, R. Hubner, J. & Shanton, G. (1976), Self-concept: Validation of construct interpretation, *Review of Educational Research*.
- Stenner, A. & Katzenmeyer, W. (1976), Self concept, ability and achievement in a sample of 6th grade students, *Journal of Educational Research*.

Summary

The model of withdrawal program ("Tmima Entaxis"), which is mainly applied by the Hellenic educational system for dealing with students with learning difficulties, enforces the students to leave their classroom very often, in order to be granted proportional help. Differentiation and stigmatizing from the other classmates, becomes official and is strengthened. The current survey focuses on the consequences of this diversification of the main subject of child's self-esteem. The views of this survey have been studied and checked with a proportional sample of students of the area of Attica. Our basic supposition was that the level of self-esteem of the children who attend "Tmima Entaxis" simultaneously is lower in relation to the rest of their schoolmate. The results indicate that "Tmima Entaxis" though it is one of the basic institutions of rendering education to students with learning difficulties, it is unable to give them analogous psychological support and reinforcement.